

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ו', תשט"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ליסוד הערבי שבדיבור הישראלי

(המשך)

ג. משחקי ילדים

júlim, יחיד jul, גולות למשחק. — בערבית gull, ר'

glal ב־g דווקא בכל הלהגים הידועים לי. מעניינת ההחלפה

של g בִּין, כנראה מעין תיקון-יתר, כדי לתת למלה צלצול יותר ערבי, כביכול, אך מעטים מבטאים גם gúlim. תופעות רבות כגון זו יש למצוא בשפות אחרות, והגרמני, למשל, יהגה תכופות את המלה telefon באֶנְפוֹף ההנועה האחרונה (צלצול „צרפתי“ כביכול); כן יכפילו קרייני הרדיו שלנו עיצורים מסוימים בשמות ערביים („המלך טל-לא“). במקום שאין הלועזית נוהגת כך. אך בעוד שדוגמאות אלה נובעות מתוך שאיפה לתיקון-יתר או לנכונות-יתר מצד הדובר עצמו, הרי השם הנִלִּל לגולות בשפתנו נהגה בצורה זו בפי הכלל: הראשונים ביטאו כפי שביטאו, אם מן הטעם האמור לעיל, ואם מטעמים אחרים, והאחרונים — קבלה היא בידם. שים לב גם להגה ן עצמו: במלים השאלות מן הערבית הוא נהגה תמיד, בדיבור העבריי-ישראלי, כהגה מורכב dẓ (affricata), על אף העובדה, שבערבית המקומית משמשים בערבוביה ההגה המורכב dẓ וההגה הבלתי-מורכב ẓ (הידוע לדוברי עברית ממלים לועזיות אחרות כגון zakét, zargón וכיו"ב). משום-מה משמש דווקא ההגה המורכב מעין סימן היכר למלים ערביות, אף על פי שההגה הבלתי-מורכב נשמע לפחות במידה שווה (ואולי אף לרוב) בפי דוברי ערבית מקומית; אין זה מן הנמנע, שדבר זה קשור בתעתיק הנהוג למלים ערביות, חווה אומר „ג“ תחת כל „גים“ ערבית. עם זאת, השווה את ההיגוי juk, חיפושית „חרק קטן“, למלה שמוצאה רוסי, והנהגית במקור žuk, בהגה בלתי-מורכב דווקא; כן קיימת הצורה jakét בצד zakét וכיו"ב.

balóra או bandúra, שמות נרדפים לנִלִּל. — בערבית

ballu:ra וכן bannu:ra. הצורה השנייה מראה דיסימיציה של ההגה המוכפל *nn*. הן מפאת אי-הימצאותו במבנה ההגאי העבריישראלי, והן בגלל ניגוע (contamination) עם *bando:ra*. "עגבניות".

המונחים הערביים למשחק זה רבים למדיי, והם ראויים לחקירה מפורטת נפרדת. כן נדמה, כי הצורות הנרדפות למונח "גולות" משקפות הבדל בשימוש לפי אזורים, אך לא עלה בידי לבדוק זאת כהלכה.

tiíara עפיסון. — בערבית *ṭayyara* "עפיסון, אווירון". המלה "עפיסון" הולכת ומתקבלת בין הילדים. מעניין, כי לפני עשר שנים ציין אבינרי מלה זו כדוגמה למלים ערביות שנראו כאזרחים גמורים בלשוננו וההולכות ונפלטות " (כיבושי העברית בדורנו", 1936, עמ' 85).

ד. קריאות. צורות פנייה, ברכות, גידופים
ḡabaiéi קריאת התפעלות. — בערבית: *ḡa:bayye*. הארכת מן *ḡa:bayyi*. "הוי, אבי", קריאת התפעלות בעלת משמעות דומה מאוד לזו שבעברית.
ḡála קריאת זירון. — לעתים בקיום הכפלת ה"ן. כבערבית *yalla* (במובן דומה). בעברית מאבד העיצור המוכפל את נחציותו (emphasis) האופיינית, שהרי אין עוד בעברית. כידוע, הבחנה עפ"י חוסר הנחציות או הימצאותה.
uállá קריאת הדגשה, בשמירת ההכפלה ובאיבוד הנחציות כלעיל. — בערבית: *walla*. "באלוהים". קיימת גם הצורה *walla:hi*, המושמעת אף היא לעתים בפי דוברי עברית.

שתי הצורות אינן בשימוש כללי, וכפי הנראה שימושם בפי
 נשים נדיר; הקריאה משווה לדובר טון גברתני-גנדרני במקצת.
 aalén! קריאת ברכה בשעת פגישה. — בערבית: ahlan
 וגם ahle:n „שלום, ברוך הבא“. יש דוברים, כנראה בעיקר
 יודעי ערבית, השומרים על ההגה h. ברכה זו שגורה בעיקר
 בפי בני הנוער.

salámto, מביעה את שביעת-רצונו של הדובר ממישהו,
 מקבילה בערך ל- „הוא בסדר“ או „אני מבסוט ממנו“. — בערבית
 salamto, שמובנה המילולי „שלומי, שלומי, היותו שלום“, ומשמשת
 בהוראת „הלוואי שיהא שלום“, ומכאן: „אני מאחל לו כל
 טוב על היותו אדם הגון“. הערבי יאמר sala:mtak לאדם חולה
 בהוראת „רפואה שלמה“, דהיינו „(אני חפץ ב-) שלומך“.
 בעברית יש לביטוי אחרון זה תכופות נימה אירונית, כלומר
 „אתה, בסדר אתה“ (לשון סגי-נהור).

daxílak, „בבקשה ממך“, לרוב בהוראה מושאלת של
 דחייה אירונית או קצרת-רוח של אמירה או פעולה בלתי-
 מתקבלת על הדעת. לאדם ה„מנדנד“ או „מְגַ'ס“ (מציק,
 יורד לחיי מישהו) ייאמר: daxílak, azóv-ti (כלומר: „daxílak“
 עזוב אותי!“). — בערבית: daxí:lak, „בבקשה“ (גם בצורה
 אירונית). מקור הביטוי המלה daxí:l, המוסבה על אדם הבורח
 מפני הרודפים אחריו והמחפש לו חסות (daxl) אצל נכבד או
 תקיף שכן; פירושה המילולי הוא אפוא „(אני) בן-חסותך“.
 הוזה אומר „חמול-נא עליי, עשה עמי חסד ואמת“, ומכאן
 השימוש הרגיל כיום. החסות מבוקשת בשם האלוהים, ולפיכך
 שתי הצורות האחרות daxí:l alla ו-daxí:l rabbak, המושמעות

גם בפי דוברי עברית (בשמירת ההגאים המוכפלים), „אני)
בן-חסותו של אלוהים“ או „של אדוניך“.

ḡabíbi ידידי; צורת פנייה שגרתית לסתם בן-אדם.
בייחוד להדגשת הדברים הנאמרים. בנקבה ḡabíbtí או ḡabibaltí
(מעין צורת כלאיים). — בערבית: ḡabíbi. בנקבה: ḡabíbtí
(במובן דומה). מלה זו תבוא גם (עפ"י צורת ההקטנה הערבית)
בצורת ḡabúb, וראה להלן.

in'ál abúk „יקלל (אלוהים) את אביך“; in'ál dínak
„יקלל אלוהים את דתך“; קריאות רוגז או רוגז מדומה,
בדרך כלל, אך לא תמיד, מופנות לאדם הנוכח. — בערבית:
yil'an dí:nak, yil'an abu:k. המשמשות בהוראה דומה ההגאים
ו-ח מתחלפים תכופות זה בזה בערבית המקומית, ולפיכך
תישמע החלפה כזו בביטויים הנ"ל גם בפי דוברי העברית.
המילון הצברי כולל, כידוע, קללות רבות ומגוונות
שמקורן בערבית, ואין צורך ואפשרות להביא את כולן כאן.
barúd! קריאת אזהרה בפני פיצוץ, כגון בבנייה או
בסלילת כבישים. — בערבית: baru:d, „אבק-שרפה“ (משמשת
גם קריאה כנ"ל). מעניינת העובדה, שקריאה זו נהוגה
במקומות מסויימים בארץ, כגון ירושלים, ואילו במקומות
אחרים, כגון חיפה, משתמשים בקריאת האזהרה בלשון
הימאים, הווה אומר várda! וגם הערבים באותם מקומות
משתמשים בביטוי! warda! מוצאה, כפי הנראה, איטלקי, וע'
„לשון בני אדם“, כ"ב, ב"מ, משא" מס' 81. המלה „קרוד“
הוצעה כמונח עברי בהוראת „אבק-שרפה“, אך לא נתברכה
בהצלחה (אבינרי, „כיבושי העברית בדורנו“, עמ' 85).

ראוי לציין ברשימה זו שתי קריאות, שנכנסו לכמה שירים עבריים בשינויים קלים והלקוחות מן הערבית. הראשונה היא ialél ialél, שמוצאה משירים ערביים רבים, שבהם חוזרות המלים ya: le:l „הוי הליל“ (מעין פנייה פיוטית ללילה). השנייה היא ia-amáli ia-ḡalíli, הלקוחות כנראה מן הקריאה ya: ḡala:li ya: ma:li — „הוי רכושי, הוי הוני“ (פנייה לנאהבת) — החוזרת אף היא בשירים של ערביי הארץ. לא ברור בדיוק, כיצד התהווה השינוי. אך החלפת מלים ערביות חסרות מובן במלים עבריות הדומות בצלולן אין זה כדי להפתיע.

כן יש לציין בסעיף זה את הברכה „בוקר אור“ המושמעת בפי רבים כתשובה לברכת „בוקר טוב“; שימושה נפוץ בעיקר, כנראה, בקרב בני הנוער, אנשי צבא וחברי פלמ“ח לשעבר. הערבי עונה על ברכת sabah ilḡer („בוקר טוב“) בברכת sabah innur „בוקר אור“; גם הנוהג גם תוכנו המילולי הועברו לעברית. לעתים יותר רחוקות אפשר לשמוע גם בתשובה לברכת „ערב טוב“ את הברכה „ערב טוב ומבורך“, המתורגמת אף היא, בשינוי קל, מן הערבית; בערבית אין משתמשים בתשובה דומה לברכת הערב, אלא אומרים דווקא בשעות היום „יומך מאושר“, ועונים „מאושר ומבורך“. אמנם קיימת בעברים הברכה המסורתית „שבת שלום ומבורך“¹, וכפי שהעיר לי מ' מדן, אין להתעלם מן האפשרות, שהיא השפיעה על הנוהג הנ"ל.

(חסיום יבוא)

1. [מביאה ר' יעקב עמדין בסידורו בשם אביו החכם-צבי, — מ"מ.]